

Tervetullut viesti sodan ajalta

Olin sotalapsi. Toimittanut Magdolna Kovács. Siirtolaisuusinstituutti, Turku 1995, 273 s.

“Olin sotalapsi” -kirja ilmestyy vuosikymmeniä sen jälkeen, kun sotalapset kokivat kohtalonsa. On syytä iloita heidän viestistään aikalaisilleen ja jälkipolville. Kirja täydentää sota-ajan kokeneen sukupolven kirjallista tuotantoa. Se täydentää mielestäni myös rintamalla olleiden naisten muisteloita ja sotavankikokemuksesta kirjoittaneiden viestejä.

Kirjaa lukiessani tunnistin monet kokemukset ja tunnot omikseni, mutta sen kansien väliin mahtui uuttakin tietoa. En esimerkiksi ole osannut rinnastaa suomalaisten ja vastaavia siirtoja kokeneiden ruotsalaisten, sveitsiläisten, itävaltalaisien, saksalaisten, espanjalaisten, kreikkalaisten, englantilaisten tai vietnamilaisten lasten kokemuksia. Viime vuosina sotien jalkoihin ja pakolaisiksi joutuneiden lasten kohtalotoveruus on kyllä tullut mieleeni, kuten monille tähän kirjaan kirjoittaneillekin.

Tiesin kyllä, että meitä oli paljon, mutta en tiennyt, että suomalaislasten siirto Ruotsiin, Tanskaan ja Norjaan oli suurin tähän mennessä maailmassa tehdyistä. Kirjaa lukiessani mieleen nousi entistä voimakkaampana sekin, että noihin vuosiin ajoituivat aikanaan myös laajat väestönsiirrot, jälleenrakennus ja sotakorvaukset. Teosta lukiessani korostuivat kuitenkin monessa mielessä myös raskaitten sotavuosien myönteiset seuraamukset. Kunnioitan sydämeistäni sotavuosina kansalaisina, päättäjinä ja johtajina elämäntyönsä tehneitä.

En tiedä, mikä olisi kansallinen, henkinen ryhtimme ilman näitä kokemuksia. Minkäläatuista olisi teollistumme uudistuminen ja laajentuminen ollut ilman sotakorvauksia. En osaa arvioida, miten teknologiakehityksemme tästä sinänsä kielteisestä tilanteesta sai pontta. Jotakin siitä olen kuullut esimerkiksi sotakorvauksista vastaneiden veteraanien puheenvuoroina. Voi olla, että sotalapsilla ja erityisesti veteraaneilla ja heidän omaisillaan on käytännön tietoa siitä, mitä kansan viisaus tarkoittaa todetessaan: “Ei niin pahaa ettei jotain hyvää”.

Sotalasten kohtalo on askarruttanut omaisia, tutkijoita, päätöksentekijöitä ja tiedotusvälineitä. Viime vuosikymmenien arviot rikastuvat mielestäni oleellisesti, kun verrataan esitettyjä näkemyksiä “Olin sotalapsi” -kirjan kirjoittajien kokemuksiin. Poimin joi-takin esimerkkejä kirjan lehdiltä.

Raili kirjoittaa siitä miten kesän lämpö, kauneus ja onnellisuuden tuntu on jäänyt hänen mieleensä. Hän toteaa viisaasti ja ainakin omaa kokemustani vastaavasti, että lapsi oppii hyväksymään kaiken uuden, jos perustarpeet on tyydytetty. Toisaalta sama kirjoittaja toteaa, että Etelä-Pohjanmaan lakeuksien ja latojen tullessa näkyviin alkoi mielessä sykähdellä kotiinpaluun riemu. “Sillä hetkellä unohdimme koko Ruotsin”.

Pirkko puolestaan sanoo: “Se sota oli meidän pelastus”. Lea kirjoittaa kasvattajastaan: “Kyllä oli ihmeellinen täti, hän oli leski. Hänellä oli kaksi lasta ja otti vielä sotalapsen kolmanneksi”. Tai Irma: “... vaakakupissa painavat kuitenkin positiiviset ainekset huomattavasti enemmän”. Rainer toteaa: “Sotalapseus oli ... positiivinen vaihe. Muistelen sitä lämmöllä”. Kirsti: “... muistan, kuinka vaikeat olot olivat sil-

loin Suomessa ja kuinka hyvän hoidon lapset saivat Ruotsissa. Myös me ihmiset olemme kaikki erilaisia, toiset sopeutuvat, toiset eivät”.

Anneli toteaa: ”Sotalapsuudesta ollaan nykyisin monta eri mieltä. Minutakin on kysytty, olisinko lähettänyt oman lapseni. Olosuhteet ovat nyt ihan erilaiset, mutta jos lapseni olisi saanut samat elämän eväät, jotka itse koen saaneeni, olisin lähettänyt”. Seija kirjoittaa: ”Minulla on ollut vaiheikkaampi lapsuus kuin niillä sisaruksillani jotka ovat olleet koko ajan kotona. Tätä en vielä osannut myöntää 30 vuoden iässä”. Näihin ajatuksiin yhdyin lämmöllä, kuten monen muunkin kirjoittajan arvioon.

Mistä mahtaisi johtua ero viime vuosikymmenien julkisen kuvan ja ”Olin sotalapsi” -kirjan pääasiallisen viestin välillä? Se voisi johtua esimerkiksi siitä, että tutkijat, toimittajat ja päätöksentekijät eivät ole samaa ikäluokkaa kuin sotalapset ja että heidän sosiaalinen ja taloudellinen asemansa poikkeaa sotalasten elämän eväistä. Asiaa kokemattoman on vaikeaa tutkia ja haastatellen saada esiin sen aikaista ilmapiiriä ja vaihtoehtojen tosiasiallista vähyyttä. Minunkin kohdallani vaihtoehto olisi ollut avain kaulassa Helsingin pommituksissa.

Sekin voi vaikuttaa, että sotalapset kotikasvatuksensa perusteella kunnioittavat vanhempiaan. Tarve arvostella armottomasti, tosiasialliset olosuhteet unohtaen, ei siihen aikaan ollut yleistä. Nykyisinkin useimmat lapset taitavat suhtautua vanhempiinsa ja heidän virheisiinsä ja puutteisiinsa solidaarisesti ja ymmärtäväisesti. Miksi emme mekin, jotka näimme vanhempiemme ahdingon.

Lähteenä erilaisille arvioille voi olla myöskin kieli. Kun aina korostan kak-

sikielisyyden myönteisiä puolia, en tee sitä lapsuuteeni ja nuoruuteeni liittyviä kielellisiä vaikeuksia vähätellen. Tiedän vieläkin, että naisen kieli ja sotalapsen kaksikielisyys vaikuttaa paitsi mieleen myös kieleen.

Suomenkielisen lapsen hankaluuksia ovat pohtineet Bertil Malmberg ja Markku Lahtela aikaisemmin. Toinen myönteisestä, toinen kielteisestä näkökulmasta. Tästä kirjasta saa näyttöjä myös kielen avulla leimaamisesta. Eräät kokemukset kytkeytyvät tämän päivän koulukiusaamisesta käytyyn keskusteluun. ”Puhuin Helsingin slangia tullessani kotiin, jossa puhuttiin Karjalan kieltä”... Saran kokemukset, samoin monen muun, korostavat kielen merkitystä.

Huomionarvoisia ovat ruotsalaisten tapa- ja juhlakulttuurin kuvaukset. Voi niitä Ebban, Lean, Airin, Suomen, Annelin, Seijan, Lassen, Eilan, Helmin kommentteja! Ovat niin tuttuja, niin tuttuja ... lukiessani on kuin tuntisin heidät muutoinkin. Maireen kirjaan aikanaan kirjoitetut Jeanna Otherdahl'in sanat ”From, frimodig, frikostig”, vastaavat niitä eväitä, joita minäkin Ruotsin kodista sain.

Ajattelen kuten Ritva: ”Ei auttanut äidin vastaanpaneminen. Siitä olen hänelle kiitollinen, että hän silloin antoi periksi ja antoi meidän lähteä”. Yhdyn myös Liisan ajatukseen: ”Elämässäni on todella ollut hyvä ja tärkeä asia se, että pääsin Ruotsiin. Silti väheksymättä omaa kotiani Suomessa, joka kuitenkin sodasta huolimatta oli kaikkein paras.”

Suosittelen kirjaa kaikille, jotka haluavat avata vuosikymmenien jälkeen näkökulman sotalapsuuteen, sen vaihteisiin ja vaihtoehtoihin.

Pirkko Työläjärvi

Tietoa ulkomaalaisasenteiden muuttumisesta

Magdalena Jaakkola: Suomalaisten kiristyvät ulkomaalaisasenteet. Työpoliittinen tutkimus 101. Helsinki 1995. 102 s. + liitteet.

Magdalena Jaakkola tarkastelee kirjassaan suomalaisten suhtautumista pakolaisiin ja muihin ulkomaalaisiin vuosina 1987 ja 1993 tehtyjen tutkimusten perusteella. Kirjassa selvitetään, minkälaisia muutoksia on tapahtunut suomalaisten asenteissa ulkomaalaisiin kuluneiden kuuden vuoden aikana eri väestöryhmissä.

Tutkimus on Suomessa ainoa koko väestöä edustava laaja ja vertaileva tutkimus tästä aiheesta. Magdalena Jaakkola on alan uranuurtaja, ja hänen tutkimuksellaan on selvä sosiaalinen tilaus. Suomessa on edelleen vähän ulkomaalaisia, mutta heidän lukumääränsä on tutkimusajankohtien välisenä aikana kolminkertaistunut ja pakolaisten määrä on kymmenkertaisunut. Myös Suomen taloudellinen tilanne on radikaalisti muuttunut.

Jaakkolan tutkimuksessa kuvataan ensinnäkin suomalaisten asenteiden kehitystä eri syistä ja eri maista tulleita maahanmuuttajia kohtaan. Toiseksi selvitetään suomalaisten suhtautumista maahanmuuttajiin suomalaisen yhteiskunnan jäsenenä ja heidän valmiutetaan myöntää ulkomaalaisille kielellisiä ja poliittisia oikeuksia. Lisäksi tarkastellaan suomalaisten valmiutta sosiaaliseen vuorovaikutukseen ja kysytään, kuinka läheiseen kanssakäymiseen ulkomaalaisten kanssa ollaan valmiita.

Tutkimuksen mukaan suomalaisten suhtautuminen pakolaisten ja muiden ulkomaalaisten maahanmuuttoon on

selvästi kielteisempää kuin aikaisemmin kaikissa ikä-, sukupuoli-, koulutus- ja ammattiryhmissä, kaikkien puolueiden kannattajien ja molempien kieliryhmien keskuudessa sekä kaupungeissa että maaseudulla. Suhteellisesti myönteisimmin suhtautuvat korkeasti koulutetut, naiset, ruotsinkieliset, uskonnolliset ja poliittiselta kannaltaan vihreiden, RKP:N ja vasemmistoliiton kannattajat. Ulkomaalaisvastaisuus on lisääntynyt eniten jo ennestään kielteisimpien vähän koulutettujen, työväestön ja maanviljelijöiden keskuudessa, joilla ei ole henkilökohtaisia kontakteja ulkomaalaisten kanssa.

Asenteiden kiristymistä selittää Jaakkolan mukaan suomalaisten kokema ulkomaalaisten aiheuttama sosioekonominen uhka. Suomalaiset pelkäävät myös sitä, että ulkomaalaisten maahanmuuton seurauksena AIDS, huumeet, levottomuudet ja järjestäytyneet rikollisuus lisääntyvät Suomessa. Kaikkein nuorimman ja vanhimman ikäryhmän kielteisyys on kuuden vuoden aikana kasvannut suhteellisesti eniten. Taloudellinen lama selittääkin nuorten asenteiden kiristymistä, sillä joka kolmas nuori työnhakija on työtön. Jaakkolan tutkimus näyttää, että suomalaiset suhtautuvat edelleen torjuvimmin niihin kansallisuusryhmiin, joiden ulkonäkö, elintaso tai poliittinen järjestelmä poikkeaa eniten suomalaisista.

Vuoteen 1987 verrattuna suhteellisesti eniten olivat menettäneet "asemiaan" ne ryhmät, joiden maahanmuutto on lisääntynyt viime aikoina ja joiden taholta on odotettavissa muuttopaineita Suomeen. Haluaisin kuitenkin kiinnittää huomiota yhteen epätasmallisyyteen. Yhteenvedossa s. 96 Jaakkola väittää, että: "...suhtautuminen näiltä

alueilta tuleviin — venäläisiin, virolaisiin, serbeihin, kroaattihin, muslimeihin ja somaleihin — on erityisen torjuttavaa”. Taulukko 21 s. 55 kuitenkin esittää, että virolaisten maahanmuuttoon suhtautui myönteisesti 71% vuonna 1987 ja 55 % vuonna 1993. Virolaiset olivat etnisessä hierarkiassa ruotsalaisten jälkeen vuonna 1987 viidennellä sijalla ja vuonna 1993 he jakoivat viidennen sijan saksalaisten kanssa. Virolaiset ovat kyllä suhteellisesti menettäneet (-16) ”asemiaan” enemmän kuin muut hierarkian yläpään kansallisuusryhmät.

Jaakkola viittaa Van Dijiin, jonka mukaan etnisiä ryhmiä koskevat tiedot perustuvat useimmiten tiedotusvälineiden antamaan informaatioon ja ihmisten jokapäiväiseen keskusteluun. Jaakkola esittääkin, että ”Suomessa, jossa on vähän ulkomaalaisia, ei ole mahdollista, että monikaan olisi henkilökohtaisesti nähnyt ulkomaalaisen käyttävän väärin sosiaalietauja tai tekemään rikoksia. Suomalaiset näyttävät altistuneen tiedotusvälineiden uhkakuville”. Erityisesti työllisyystilanteen heikentyessä ja ihmisten kokeman sosiaaliekonomisen epävarmuuden kasvaessa siirtolaiset joutuvat usein syntipukeiksi, vaikka heillä ei olisi mitään

vaikutusta työttömyyden kasvuun. Aika pelottavalta tuntuu Jaakkolan tutkimuksesta ilmikäyvä tulos, että joka neljäs suomalainen on valmis lähettämään ulkomaalaiset pois maasta työllisyystilanteen heikentyessä.

Magdalena Jaakkolan tutkimus on kauan odotettua ja tarpeellista tietoa niille, jotka ovat työnsä puolesta tekemisissä maahanmuuton kanssa. Se on selkeästi kirjoitettu ja mielenkiintoista luettavaa kaikille, jotka ovat kiinnostuneita siitä, miten suomalaiset suhtautuvat tänne muuttaviin siirtolaisiin ja pakolaisiin. Tutkimuksen arvoa lisää se, että se tekee mahdolliseksi verrata ulkomaalaisasenteita ja niiden kehittymistä muihin Pohjoismaihin.

Tämänkaltaisen perusteellisen tutkimuksen ohella olisi mielenkiintoista saada jatkuvaa — vaikka pinnallisempaa — tietoa suomalaisten ulkomaalaisasenteista muiden mielipidemittausten tapaan. Ulkomaalaisista Suomessa on tullut tosiasia, ja ulkomaalaisasenteet ovat tärkeä yhteiskunnan ilmapiirin indikaattori, jota kannattaisi seurata jatkuvasti siinä kuin vaikkapa puoluekannatuksen vaihtelujakin.

Eve Kyntäjä